

TÖRTÉNELMI IGAZSÁGOK ÉS ELŐÍTÉLETEK

BURÁNY NÁNDOR

Betegek vagyunk, mindannyian fertőzöttek. Egész sor olyan betegség hálózott be bennünket, amellyel hiába mennénk orvoshoz, az orvostudomány legújabb eredményei sem tudnak segíteni rajtunk. El vagyunk veszve. El, ha nem tudunk saját magunkon segíteni. A történelem, a saját népünk, nemzetünk történelme, s az, ami ebből az ezerévi halmozódásból belénk felszívódik, elsősorban ez az egyik veszély, aminek ki vagyunk téve, védőoltás nélkül ki vagyunk szolgáltatva. (Sokszor sokan) büszkék vagyunk saját népünk történetére, nemzeti történetünkre, féltékenyen és elfogódottan őrizzük a rendszerint a gyerekkorban (gyermekbetegség) szerzett illúzióinkat, ha azok — mint az illúziók legtöbbször — hazugok is; félünk, hogy a történelmi igazság esetleg tudatunkhoz férköző szele elsodorja őket. Az meg, szeretett illúzióink nélkül maradni, nagyon fájna.

És igaz, nem is csak ebből áll a probléma. Több arca van. Hiszen nem egyedül élünk, hanem több nép fiai együtt, egy ég alatt, egy területen, egymással elkeveredve, s a történelem folyamán is a kapcsolatok sokfélesége alakult ki közöttünk. Vannak időszakok, amikor békében éltek itt a népek, segítették egymás fejlődését, úgy látták, hogy a kölcsönös segítség mindegyikük gyorsabb fejlődését, javát szolgálja, de voltak idők, amikor az emberek ezreinek kiontott vérével teltek meg a folyómedrek, mert egyik vagy a másik nép, vagy mindegyik, úgy látta, hogy az ő szabad fejlődése csak úgy lesz biztosítva, ha a másikat, a többit kiirtja. Sokszor a bosszú, a megtorlás adta az emberek kezébe a fegyvert, hogy aztán mészárlásukkal újabb okot adjanak újabb bosszúállásokra. Volt aztán eset, amikor máshonnan jövő bujtogató, félrevezetés okozta...

Hagyjuk az eseteket. Különben is, úgy emlékszem rá, a háború után már az elemiben azt magyarázta a tanítónk, a történelemnek, történelmünknek azokat a részeit kell megtanulnunk, megismernünk, amelyekből az tűnik ki, hogy az itt élő népek testvériségben élnek és éltek egymással, hagyjuk a báborúkat, az öldökléseket, hagyjuk az olyan mozzanatok, amikből nagyon könnyen kialakul a számonkérés, a számadás hangulata: ki, mikor, mivel tartozik az ősei emlékének, mit, miért kell megbosszulni. A háború után igaza volt a tanítónak, a fordulatok, a történelem tanulsága szerint, mindig alkalmas talajt nyújtottak a bosszúra, miért járulnak hozzá még a történelmi mozzanatok segítségével is ennek a hangulatnak a fokozásához. Tudni kell még, hogy szerb volt ez a tanítóm, és történelmet tanított. Mert így tanította, azért őriztem meg az emlékéit.

Most higgadtan beszélhetünk a történelmünkről, s beszélünk is már. Egy értekezleten valaki azt mondta: az évszázadok folyamán az egyes nemzetek arra használták itt fel a kultúrát, hogy saját elsőbbségüket, fölényüket bizonyítsák a másik vagy a többi néppel, népcsoportokkal szemben. Mostani kulturális politikánknak arra kellene törekednie, mondta, hogy az itt élő népek együttes, közös felemelkedését szolgálja. Ez egy nyilatkozat, azt hiszem, üdvözölni kellene minden ilyen törekvést, és nyilatkozatátasszerűen talán üdvözli is mindenki, azaz van olyan erős a progresszív közhangulat, hogy egy ilyen törekvést senki sem mer nyíltan ellenezni. Tehát még azok sem mondanak ellent, akiknek esetleg, legye- nek szerbek vagy magyarok, más a meggyőződésük.

Hogy ilyenek vannak, az nem vitás. Sőt azon sem kellene csodál- koznunk, ha maga az illető, aki az előző általános nyilatkozatot tette, konkrét esetben éppen a nyilatkozatában kifejtett álláspontjával ellen- kező módon cselekedne. Mindannyian fertőzöttek vagyunk. Lényegében örököltük a betegséget, az anyatejjel szívtuk magunkba, otthon szerzett első ismereteinkkel együtt szivárgott tudatunkba, lényegében tehát nem tehetünk róla, ha nem is mellékes az sem, ki hogyan kezelte magát, ki mennyire képes és hajlamos arra, hogy alávesse magát egy-egy előítéletet eltávolító fájdalmas és veszélyes műtétnek.

A tudomány segíthetne nekünk ebben, a történelem és a régészeti tu- domány. De hát a tudomány cégére alatt nagyon sokszor áltudományt találunk elénk a történelem folyamán, és sokszor most is. A feltárt „igaz- ságok”, melyeket a tárgyilagosság színébe burkolnak, sokszor csak szán- dékos ferdtések, s nemegyszer alattomos célokat szolgáló féligazságok. Maga a történelem is (legyen az szerb, magyar, német, francia, török, orosz vagy arab) meg van fertőzve, különféle ideológiai és másféle hatások befolyásolják ítéleteit, sőt már érdeklődési körének meghatározását is. A történész is egy nemzethez tartozik, osztozik annak előítéleteiben, a „nemzeti örökség” terhe alól ő sem menekülhet. Még jó, hogy megpróbál küzdeni ellene, tárgyilagosságra való törekvésében, a tudományos igé- nyességért való küzdelemben megkísérli ítéleteit megszabadítani a nem- zeti rövidlátás szennyeződéseitől. Mennyire sikerül ez neki, annyira lesz tudós, ítéletei annyira tarthatnak igényt a tudományosságra. Alig lehet kétséges, hogy egy tudós valójában csak így, a nemzeti szűklátókörű- ségtől megszabadulva, tesz igazi szolgálatot népének. Csak az igazi tu- domány érdemelné meg azt, hogy népe elismerje a tudóst. Sokszor nem így van, sokszor fordítva történik. Azt ünneplik, aki nem a nemzete, hanem a nemzeti előítéletek igazolására próbálja felhasználni a „tudományt”. Végso fokon ez is érthető, hiszen az előítéletek, a hazug illúziók kigyom- lálása nemcsak egy-egy ember számára fájdalmas kiábrándulás, nagy közösségek életében is okozhat megrázkódtatást. De ezzel a kockázattal a tudósnak és a közösségnek is szembe kell néznie. A történésznek, ha igényt tart munkássága tudományos jellegére, vállalnia kell azt a kocká- zatot is, hogy a nemzeti előítélettel esetleg össze nem egyeztethető meg- állapításai miatt ideiglenesen esetleg majd nem ismerik el a munkásságát. Ennek ellenére sem szabadna azonban, hogy engedményeket tegyen a tudományosság kárára. Különbö meghamisítaná a tudományt. Szigorúan kellene ragaszkodnia a tárgyilagos tudományhoz még akkor is, ha ez lát- szólag ellenkezik a nemzeti érdekekkel. (Megtörténhet például, hogy két nemzet közötti vitás ügyekben a másik nemzet történészei a nemzeti múlt

meghamisításával a közvéleményben kialakítanak egy hamis tényeken alapuló, veszélyesnek is mondható hangulatot.) A látszólagos helyett a nemzet igazi érdekeit kell feltárnia. Törekednie kell erre.

Persze, végeláthatatlan az a vita, amely a társadalom-tudományok tárgyilagosságának lehetőségeiről folyik. Vannak, akik tagadják a társadalomtudományok tudományos jellegét, szerintük tudományos törvényszerűségeket csak a természettudományokban lehet felállítani. De idézzük itt Raymond Aron egy gondolatát: „Már a kiindulási pontban szembetárljuk magunkat a perceptív (észrevételre alapuló) relativitással, még hozzá annak egy súlyosabb változata, az átélt tapasztalatok kölcsönös részrehajlása formájában: a színész és a néző, a katona és a tábornok ugyanazokat az eseménysorozatokat különbözőképpen látják. Ezt a relativitást a történelem sohasem lesz képes hatalmába keríteni, mert az átélt tapasztalatok a történelemtudománynak az alapját képezik, és a tények, abban a mértékben, ahogy az egyének fölött állnak, nem állnak önmagukban, hanem a tudaton keresztül és a tudat érdekében maradnak fenn a történelemben. A történelem tehát egy olyan tárgy megfejtésére törekszik, ami nemcsak hogy elmúlt (amennyiben eseményről van szó), és nemcsak hogy megsemmisült (amennyiben a természet vagy az emberiség egy bizonyos állapotáról van szó), hanem csak az emberi agyban él tovább, és annak változásaival együtt maga is megváltozik.”

Majd később: „... ezek a töredékes és elszórt beszámolóok azonban a történelem végtelen birodalmának csak egy részét ölelik fel, és sohasem alkotnak egy, az egész világot magába foglaló beszámolót. Ennek következtében a pusztá megértésre korlátozott és az igazságot a történelmi világkép újjáépítésének útján kereső tudós látszólag sikereket ér el a tárgyilagosság és a részletek ismerete terén, de az elemi és alapvető megfigyelések relativitását csak akkor tudja megszüntetni, hogyha beletnyugszik abba, hogy felfogóképességének fejlődése és kutatómódszereinek a tökéletesítése egy újabb relativitás megszüntetéséhez fog vezetni.” A történész, a társadalomtudós problémái, amelyek már nagyon messze vannak azoktól, amelyeket a nemzeti előítéletek kapcsán vázolunk, azok megoldását már eleve feltételezi, mintha csak: tudós már eleve nem lehet az, aki ezeket a kérdéseket nem tisztázta magában, akivel még megtörténhet, hogy engedményeket tesz, hogy tudatosan a tudományosság, a tárgyilagosság kárára tesz engedményeket a nacionalista igényeknek. (De hát lehetünk-e abszolút „tiszták”, szemlélhetjük-e maradéktalan tárgyilagossággal azt a valóságot, amelynek mi magunk is részesei vagyunk?) Azt mondhatnánk talán, hogy inkább csak a törekvések milyenségéről van szó, de kérdés az is, mennyire tudunk a szubjektív tényezőktől megszabadulni ezeknek a törekvéseknek a megítélésében.

Karl Jaspers szerint: „Az, amit 'történelem'-nek nevezünk, a szónak mai értelmében véget ért. Az elmúlt ötezer év csupán rövid pillanat volt az őskor több százézer éves fejlődése és a most megkezdődő igazi történelem között. E néhány ezer év rövidke időköznek tűnik az őskorhoz és a jövő határtalan lehetőségeihez viszonyítva. Az, amit történelemnek nevezünk, új jelentést kap: a múlt történelme egyszerű erőgyűjtés volt azzal a céllal, hogy megtaláljuk önmagunkat, egyesüljünk a világtörténelem feladatainak végrehajtására, és — mind szellemi, mind technikai szempontból — felszereljük magunkat mindazzal, amire szükségünk lesz a hosszú utazáson. Ma még csak a kezdet kezdetén tartunk...”

Ha az ezer és ötezer évek történelméhez viszonyítjuk magunkat, gondjainkat, akkor százalmasnak és nevetségesnek tűnnek azok a törpe kérdések, amelyeket naponta óriásokká fújunk fel. S nekünk egy-egy pillanatban talán azok is ezek, a legfontosabbak és a legnagyobbak, mert megoldásuk esetleg a lenni vagy nem lenni-t jelenti számunkra, a történelem folyamatosságát tekintve azonban tökéletesen mindegy, hogy azok a létfontosságúnak tartott kérdések (kétnyelvűség, kulturális hagyatékek, nemzetiségi iskolák), hogyan végződnek a számunkra, vagy esetleg egy népcsoport számára is. Éppen így nevetséges, végeredményben, hogy valamelyik történész, történelmi okmányokra hivatkozva, tárgyilagos-ságra törekedve bizonygatja, hogy ez a vidék, ez a föld száz, kétszáz vagy háromszáz évvel ezelőtt hova tartozott, milyen arányban, milyen népek lakták stb. Ilyen írásokkal, tudományos dolgozatokkal nemegyszer találkozhatunk. Magukat tudósnak nevező emberek népüknek azzal akarnak jó szolgálatot tenni, hogy, a történelmi valóság meghamisítása árán is, bizonyítják, egy-egy vidéken ekkor és ekkor igenis csak a mi népeink éltek, ami hallgatólagosan azt is jelenti, hogy ennek alapján jogot formálhatnak arra, hogy most és mindörökké is ők éljenek és uralkodjanak ott. Konkrétan, ezen a vidéken élnek szerbek, magyarok, szlovákok, ruszinok, románok és más nemzetiségű népek, népcsoportok is. Ez az egymás mellett élés a mostani reális valóság. Másként volt száz, ötszáz, ezer évvel vagy ötezer évvel ezelőtt, mint ahogy nyilván másként lesz ezer év múlva is. Az avarok, kelták vagy nem tudom, milyen népek, ha valahol élének, annak alapján, hogy valaha ezen a vidéken voltak, jogot formálhatnának-e maguknak arra, hogy mint ennek a vidéknek eredeti vagy legrégebbi birtokosai, ismét idejőjjenek, s kisajátítsák maguknak a földet. Gondolom, világos, milyen örültség lenne a történelmi tényeket ilyen, mai, hódítási, honfoglalási vagy nem tudom, milyen célokra felhasználni. Mégis, a táj múltját, történelmét vizsgáló munkákat olvasva, nem lehet szabadulni a gondolattól (persze ezért maga az olvasó is ludas lehet), hogy egy-egy írás mintha csak azért született volna, hogy a vidék valahova tartozását igazolja.

Persze, hiba lenne föltételezni, hogy minden ilyen esetben a történész szándékos ferdítéseivel állunk szemben. A nemzeti öntudat, azaz a részrehajlás ösztönszerű megnyilvánulásai is lehetnek ezek, annak a túltengő nemzeti önérzetnek a tünetei, amely gyakran akarunktól függetlenül tapad hozzánk. Minden konkrét esetben türelmes vizsgálódásra és megértésre van tehát szükségünk. Hiszen sokszor mi sem tudunk szabadulni a (nemzeti) terheltség alól, akaratlanul is, sokszor szíves örömet esünk a karjaiba. S igaz az is, hogy mindenféle érzést, magatartást, így a nacionalista vagy a sovíniszta magatartást is valami kiváltja, előidézi, noha ez még nem jelenti azt, hogy ha mi nem adunk rá okot, akkor nem is jelentkeznek irányunkban. Más is adhat rá okot, sőt nyilván ki lehetne mutatni azt is, hogy elburjánzásához hozzájárul az iránta tanúsított passzív magatartás is. Mint más társadalmi jelenségnek sem, ennek sem lehet természetudományos pontosságú törvényszerűséggel előlátni a jelentkezését, illetve a terjedését. Az okok nagyon sokfélék, s természetes, hogy ugyanaz a jelenség más-más körülmények között más-más tényezők hatására eltérő módon viselkedik.

Egymás mellett élünk, s már nem is csak tegnap óta, egy társadalmi rendszer keretében általában véve azonos elveket vallunk, azonos célok

érdekében, azonos eszközökkel cselekszünk. Tehát nemcsak a területi egység határozza meg helyzetünket, hanem ezzel együtt még több más fontos tényező. Érdekeink követelik meg, hogy ezeknek a közös céloknak a megvalósítása érdekében kölcsönösen alkalmazkodjunk egymáshoz, mert a közös célok megvalósítása úgy lesz gyorsabb, ha munkánkat nem lassítják különféle surlódások. Közös, kölcsönös érdek követeli meg tehát, hogy tiszteletben tartsuk egymás jogait, ne sértsük meg egymás önértékét, méltóságát. S mégis előfordul ez, nem is ritkán érezzük megsértve magunkat nemzeti önértékünkben. Az adott pillanatban fáj ez, s annál inkább bánt, mert úgy érezzük, hogy a már előbb kialakított közös megállapodás megszegését is jelenti.

Mindez sokszor elkészeríti az embert, gyakran kedvét szegi. S az ilyen lemondás után már csak egy lépés hiányzik, hogy visszavonuljon minden közéleti szerepléstől, és felhagyjon minden olyan törekvéssel, erőfeszítéssel, amely véleménye szerint éppen a közérdeket, az itt élő népek közös érdekét szolgálja. Az ember, a tevékeny ember visszamenekül, bezárkózik a magánéletbe. Nem egy ilyen példát lehet találni, számtalanszor hallhatjuk a lemondó megjegyzést: Nem érdemes, szólni sem érdemes. Az ilyen elhatározás, azt hiszem, mégis legtöbbször félreértésen, a dolgok nem ismerésén alapszik.

Nem ítélnék ugyanis az itt élő népek egymás közötti viszonyairól, a nemzeti egyenjogúság mostani alakulásáról, ha nem vizsgáljuk meg azt is, ami s ahogy előbb, a régebbi évszázadok folyamán volt. Az lenne a legnagyobb, a legszánalmasabb tévedés, ha egy-egy a nemzetiségi viszonyokban észlelt „negatív jelenség” hatására arra a következtetésre jutnánk, hogy az itt élő népek egymás közötti viszonyában eddig sohasem észlelt rosszabbodás állt be. Téves lenne ez a nézet, hazugság ez az állítás. Évezredekkel is visszalapozhatunk a történelemben, s látni fogjuk — a gomolavai ásátások (Hrtkovcinál) is bizonyítják a feltevést —, hogy ezen a vidéken olyan vérengzések folytak, amelyeknek nehéz méreteiket akár megsejteni is. A történészek és régészek feltételezik, hogy a fémkorszak kezdetén (?) az erdélyi és szlovákiai hegyekben élő népek például leereszkedtek a síkságra és kiirtották a Duna-Tisza közén élő népeket, leégetve, elpusztítva településeiket. Ők, főn a hegyekben már a kultúra magasabb szintjén álltak, ércbányáik voltak, s ennek megfelelően tökéletesebb fegyvereik, mint a síkságok népének. Ez biztosította fölényüket, s egyúttal az akkori alföldi népek vesztét is. Nem vagyok történész, nincsenek dokumentumaim, amelyek alapján bizonyíthatnám ennek az állításnak, feltevésnek a helyességét, de a nyáron, ahogy a Gomolaván dolgozó régészek között jártam, ők tették szóvá ezt a hipotézist, amely számomra inkább azért érdekes, mert egy-egy ilyen és hasonló adat mégis azt bizonyítja, hogy kötelességünk van itt, ezen a vidéken, hogy kötelességünk folytatni azt a munkát, amelyet az itt előttünk élő népek végeztek, s amelynek mégis, igenis az lett az eredménye — különösen, ha a nagy távlatokat tekintjük át —, hogy jobban megértjük és megbecsüljük egymást, mint azt valaha tették egymással ez ég alatt a népek. Tudom, nincs szükség pátosztól túlfűtött szölamokra, a frázisokkal nem megyünk sokra (különben is, az ember jött, és elmegy), de végső fokon mégsem lehetünk közömböseek az iránt, hogyan ítélik meg, vagy hogyan ítélik meg mi magunk saját viszonyulásunkat az egzisztenciális kérdésekben, azaz milyen eszmék szolgálatába állítjuk az életünket. (Persze, ez túl bonyolult

kérdés, hiszen az ítélet legtöbbször azon múlik, ki, azaz milyen pozícióról hozza meg, hiszen nagyon könnyen megtörténhet, hogy valaki a nemzeti egyenjogúság harcosa, de ugyanakkor a saját nemzete, illetve ennek bizonyos csoportjai mint aljas hazaárulót, a nemzeti érdekek elárulóját bélyegzik meg.)

Tény az, hogy téves lenne, ha a múltunkat, a közös múltat úgy vizsgálnánk, ha belőle csak azokat a mozzanatokot mutatnánk ki, amelyek az egymáshoz való közeledést, az egymásrautaltságot, a kölcsönös megértést példázzák, így ugyanis fennállhat a veszély, hogy a mai, valóban, sokszor valóban bokros problémák hatására arra a következtetésre jutunk, hogy régebben nagyobb megértésben éltek itt egymás között a népek. A régi, sokszor nagyon sok vért követelő összeütközések ismertetése is hozzájárul a reális kép kialakításához, s ezen keresztül a hasznos, a haladó álláspontok elfoglalásához is. Az egyik legsürgősebb dolgunk ugyanis, a nemzeti előítéletek felszámolása lenne. Marxék arról írtak, hogy a proletariátus — így tanultuk az iskolában is — nemzetközi síkon is összefog a közös elnyomók, a tőkésék ellen, s ez azt is jelenti, hogy az osztály-hovatartozás erősebb lesz a nemzeti hovatartozásnál. Azóta sokat változott a világ képe, az osztályok és nemzetek viszonyai is sokszor azt pontosan előre nem látható módon alakultak, nemrég André Malraux egy interjújában azt mondta, szerinte a nemzeti eszmék újjáéledésének századában élünk, s nem Marxnak, hanem Nietzsche-nak lett igaza. Erre megkérdezték tőle, mit gondol, milyen veszélyekkel járna Németországban a nemzeti eszmék újjáéledése. Erre is volt válasza: úgy véli, ha a német értelmiség nem tudja ezt az eszmét úgy föléleszteni, hogy az ne jelentse egyúttal a fasizmus újjáéledését is, akkor ez végzetes lehet.

Nem célunk vitatkozni Malraux-val, annyi azonban bizonyos, hogy az örökölt vagy a később fölszedett előítéletek olyan súlyos terhet jelentenek mindennapi tevékenységünkben, amelyek sokszor — anélkül, hogy erről egyáltalán tudnánk — megbénítják a becsületes szándékú és haladó gondolkodású emberek kezét is. Elsőrangú fontosságú kérdés lenne minél előbbi és mind hatásosabb leküzdésük.

Dr. Mirnics József nagyszerű és rendkívül hasznos könyve, **A bácskai munkásmozgalom a Magyarországi Szociáldemokrata Párt megalakulásáig**, gazdag dokumentumanyagával és a kérdések helyes vizsgálatával nagymértékben hozzájárulhatna ennek a küzdelemnek a sikeréhez. Sajnos, egészen bizonyos, hogy nagyon kevés olyan ember olvassa el, akinek pedig nagy szüksége lenne rá, akinek sokat segíthetne. Mirnics az újvidéki munkásegylet megalakítása körüli bonyodalmakról írva, megállapítja: „Az iparossegédek egylete 1873 óta áll fenn. Tehát nem „általános” munkásegylet, hanem a segédek, vagyis bérmunkások egylete. Sajnos, állapítja meg tovább a tudósítás, a városban jelentős számban vannak munkások, akik közömbösek, sőt ellenségesek az egylettel szemben: „már a közömbösség is sajnálatos, de sokkal szomorúbb, hogy a nemzetiségi aggályok szinte kirihatatlan gyökeret vertek a dolgozó nép szívében, és meggátolnak minden megegyezést”. Ezt a súlyos bírálatot elsősorban a szerb munkások rovására, a tudósító mégis enyhíti azzal a magyarázattal, hogy a segédek egyletével szembeni ellenállást nem annyira a szerb munkások elutasító magatartásában kell keresni, hanem sokkal inkább munkaadóikban, akik elbocsátással fenyegették azt a segédet, aki belép az egyletbe. Erre a megállapításra annak a ténynek az alapján jutott, hogy

a szerb munkások nagy számban szavazták az Egyetértés néven röviddel azelőtt megalapított szerb munkásegylet és az Iparos Segéd Egylet egyesülésére, és hajlandók voltak elfogadni a javasolt Újvidéki Internacionális Munkásegylet nevet, ez azonban nem egyezett az itteni szerb vezetők nemzeti szűkkeblűségével, s a következő szavakkal utasították el a segédek egyletének képviselőit, amikor a két munkásegylet egyesítéséről akartak tárgyalni: „Okosabb erről nem beszélni!” Külön szerb munkásegylet, a szerb burzsoázia kifejezett gyámsága alatt, az anternacionálisan megszervezett munkásságon kívül, a cikkíró véleménye szerint, „céltalanná vált”. . . Másrészt ez a tudósítás rámutat arra, hogy az általános szerb munkásban még erősebb és közvetlenebb volt a nemzeti jogokért küzdő egységes össznépi szerb mozgalomhoz való tartozás érzete, amely burzsoáziájához fűzte, mint osztálytudata, amely szükségszerűen elválasztotta burzsoáziájától és szembeállította vele. . .” Folytathatnánk az idézetet, a következő mondatok sem lennének kevésbé érdekesek, akit azonban alaposabban érdekel a kérdés, Mirnic könyvében részletesebb anyagot talál.

Itt inkább példaként említettem, többszörösen is hasznos tudomásul venni. Egyrészt azért, mert a mai helyzet megítélésében segítségünkre van, a ma jelentkező, munkánkban felmerülő problémákat, ezek jelentőségét, intenzitását, jellegét helyesebben tudjuk felmérni, másrészt, a múltunkról felvillanó egy-egy ilyen helyzetkép megkönnyíti számunkra az előítéletekkel való leszámolást. Ilyen tekintetben is megdöbbentő erejű ez a könyv.

Ugyanígy a fölfedezés erejével hat Dr. Božidar Kovaček írása, **A magyar sajtó Vuk haláláról**. Az újvidéki bölcsészeti karnak ez a fiatal tanára évek óta foglalkozik a szerb—magyar irodalmi kapcsolatokkal, különösen a múlt század egy időszakát vizsgálja. Említett cikkében megállapítja, hogy Vuk halálával az **A Hon** című politikai lap foglalkozott a legkimerítőbben. Ennek élén Jókai állt. Jókai „sok elbeszélését és regényét lefordították és leközlötték a szerb lapok — írja Kovaček — a XIX. század második felében. Éspedig nemcsak érdekes meséjük miatt, de mert Jókait a szerbek nagy barátjának tartották. Politikailag közel állt Miletićhez a Béccsel szembeni ellenállás vonalán. . .” Ezt bizonyítja a Vuk haláláról írt cikk befejezése is: „Bocsásson meg az olvasó, hogy ilyen sokáig igénybe vettem figyelmét egy külföldi nagyság kedvéért. Azt hiszem, hogy a két népnek együtt kell haladnia, meg kell ismerniük egymást. Csak a kölcsönös megismerés tud bennünket meghitt kapcsolatba fűzni, csak ez tudja eltüntetni a káros félreértéseket és tévhitet.”

A nekrológnak ez a része ma éppen olyana időszerű, mint akkor volt.